

Peik Spolander

Joukkueurheilijan ja urheiluseuran välinen oikeussuhde

1. Johdanto

1.1. Urheilun säännökset

Urheilua ei Suomessa ole koettu tarpeelliseksi säännellä erityislakien avulla, vaan sitä on pidetty yhtenä vapaan kansalaistoiminnan muotona. Liikuntaan liittyvät erityislait ovat hyvin harvalukuisia eivätkä ne koske urheilusuorituksen tekemistä¹. Lainsäädännössä on lisäksi joitakin erityisesti urheilua ajatellen säädettyjä erityissäännöksiä, jotka koskevat muun muassa urheilutoiminnan verotusta². Näitä harvoja erityissäännöksiä lukuun ottamatta urheilun valtiollinen sääntely perustuu Suomessa yleisiin muitakin yhteiskunnan osa-alueita säänteleviin erityislakeihin.

Urheilua ei ole mainittu Euroopan Unionin perustamissopimuksessa, joten EU:n toimivaltaan ei myöskään kuulu antaa erityisesti urheilua koskevia sitovia säännöksiä. EU:n säännöstö vaikuttaa urheiluun kuitenkin yleisten muita yhteiskunnan osa-alueita koskevien säännösten kuten työvoiman vapaan liikkuvuuden ja kilpailuoikeuden kautta.³

Urheilutoimintaa on Suomessa järjestetty pitkälti urheilupiirien sisäisellä itsesääntelyllä. Tällainen sääntely perustuu joko jäsenyyteen urheiluseurassa tai järjestössä tai osapuolten välisiin sopimuksiin. Joukkueurheilussa urheilijan ja urheiluseuran välisen oikeussuhteiden sääntelyssä yhdistyksen jäsenyyttä tärkeämmässä asemassa lienevät osapuolten väliset kahdenkeskiset sopimukset. Kaikissa merkittävimmissä joukkueurheilulajeissa urheiluseurat solmivat ainakin ylimmillä sarjatasoilla erilliset pelaajasopimukset kaikkien pelaajien kanssa⁴. Pelaajasopimukseen on yleensä myös otettu sopimusehto, jonka mukaan pelaaja sitoutuu noudattamaan kansallisen tai kansainvälisen lajiliiton sääntöjä, jotka näin tulevat urheilijaa velvoittaviksi⁵. Koska kotimaiset ja kansainväliset urheilujärjestöt ovat ottaneet pelaajasopimusmalleihinsa sopimus-

¹ Tällaisia lakeja ovat liikuntalaki, jonka tarkoituksena on edistää urheilun ja liikunnan harrastusmahdollisuuksia ja rahoituksen saantia sekä urheilijoiden tapaturma- ja eläketurvasta annettu laki.

² Mm. tulovero- ja arvonlisäverolaissa on urheilutoimintaa koskevia säännöksiä.

³ Rauste s. 13.

⁴ Huttunen s. 26–27.

⁵ Huttunen s. 102.

ehdon riitojen ratkaisemisesta oma-aloitteisin oikeusturvajärjestelyin⁶, ovat tuomioistuihin tulevien urheilijoiden ja seurojen oikeussuhteita koskevat oikeustapaukset suhteellisen vähälukuisia.

Junioripelaajilla ja alempien sarjatasojen pelaajilla ei kuitenkaan läheskään aina ole pelaajasopimusta. Vaikka pelaajasopimusta pelaajan ja seuran välillä ei olisi, saattavat lajiliiton säännöt tulla urheilijaa sitovaksi lisenssijärjestelmän kautta⁷.

Useissa urheilulajeissa kilpailutoiminta on järjestetty siten, että lajiliitot edellyttävät urheilijalta liiton myöntämää kilpailulisenssiä. Kilpailulisenssi on oikeudelliselta kannalta liiton ja yksittäisen urheilijan välinen sopimus, jolla urheilija muun ohessa sitoutuu noudattamaan liiton sääntöjä. Kilpailulisensseistä on joissain urheilulajeissa laadittu erillinen vakiosopimus, jonka urheilija saa painettuna itselleen maksettuaan lisenssimaksun.⁸

Yhdistysmuotoiset urheiluseurat voivat antaa jäseniään sitovia sääntömääräyksiä. Yhdistyksen kompetenssi antaa näitä sääntömääräyksiä on kuitenkin hyvin rajallinen. Yhdistys ei voi pelkän jäsenyyden perusteella yksipuolisesti velvoittaa jäseniään esimerkiksi varallisuus oikeudellisiin oikeustoimiin tai työntekoon.

1.2. Urheilijan ja seuran välinen sopimus käytännössä

Joukkueurheilussa ainakin ylemmillä sarjatasoilla joukkueen ja pelaajan välille solmitaan pelaajasopimus, jolla sovitaan niistä ehdoista, joilla pelaaja sitoutuu antamaan pelipanoksensa joukkueen hyväksi. Pelaajasopimukset syntyvät yleensä, kun pelaaja hyväksyy urheiluseuran tarjouksen. Pelaajasopimus on kahden keskeinen sopimus, joka edellyttää kummankin osapuolen hyväksyvää tahdonilmaisua. Siinä sovitaan sekä urheilijan että urheiluseuran velvollisuuksista toisiaan kohtaan. Urheilija sitoutuu pelaamaan ja harjoittelemaan joukkueessa valmentajan ja joukkueen johdon määräysten mukaisesti.⁹ Urheiluseuran päävelvoitteena on yleensä sovitun vastikkeen maksaminen.

Pelaajasopimukseen voidaan ottaa apu- tai sivuvelvoitteen luontoisia määräyksiä, jotka edistävät ja turvaavat pääsuorituksen toteutumista. Tällaisia voivat olla esimerkiksi urheiluseuran velvollisuus hankkia urheilijalle asunto, järjestää työpaikka pelaajan puolisolle, auton hankkiminen ja urheilijan vakuuttaminen. Pelaajasopimuksessa on monia ainutlaatuisia piirteitä, koska urheilutyö poikkeaa monessa mielessä tavanomaisesta työstä.¹⁰

Silloin kun urheilijan ja urheiluseuran välillä on solmittu pelaajasopimus, määrittää se joukkueen ja pelaajan välisen oikeussuhteen ehdot ja luonteen. Urheiluseuran ja

⁶ Tiitinen s. 212. Sopimusmalleissa on usein lausekkeita sopimuksesta johtuvien riitojen ratkaisemisesta välimiesmenettelyssä. Varsinkin silloin kun pelaajan saama palkkio on pieni saattaa välityssopimus muodostua kohtuuttomaksi ehdoksi ja koko välityssopimus saattaa siten olla pätemätön.

⁷ Rauste s. 46.

⁸ Rauste s. 45.

⁹ Kunnari s. 24–25.

¹⁰ Kunnari s. 25–26.

pelaajan välinen oikeussuhde on arvioitava pelaajasopimuksen sisällön perusteella. Sopimuksessa sovitaan sellaisista seikoista, joiden perusteella on arvioitava muun muassa se, että onko urheilija työsuhteessa joukkueeseen.

2. Urheilijan oikeusasema

2.1. Tyypillisesti joukkueurheilutyöhön liittyviä tekijöitä

Yleiskielen kannalta urheilulajien luokitteluun lienee suhteellisen selvä. Urheilijoitten oikeusaseman määrittämisen kannalta taas sanottuna jaotelluilla ei voine olla ainakaan kovin oleellista merkitystä, koska yksittäisen urheilijan oikeusasema määräytyy tapausittain. Ryhmittely joukkue- tai yksilöurheilijaksi voi kai enintään olla tosiseikaston asemassa.¹¹

Urheilijan ja urheiluseuran välinen oikeussuhde määräytyy pitkälti urheilijan oikeudellisen aseman perusteella. Urheilija voi olla oikeudellisesti työsuhteessa urheiluseuraan tai hänet voidaan katsoa itsenäiseksi ammatinharjoittajaksi. Urheileminen on useimmiten kuitenkin harrastusluonteista.

Työsuhteessa urheiluseura kantaa yritystoiminnan riskit. Vastapainona urheiluseuralla on työnjohto-oikeus urheilijaan nähden. Vastineenaan määräysvallastaan ja urheilijan työpanoksesta urheiluseuran on maksettava työntekijälle palkkaa ja huolehdittava urheilijan sosiaaliturvasta. Työsuhteessa työolainsäädännön pakottavat säännökset määräävät osapuolten oikeuksista ja velvollisuuksista sopimussuhteen aikana ja asettavat rajoituksia pelaajasopimusten solmimiselle ja sopimusten päättämiseksi.

Joukkueurheilussa urheilijan on yleensä sitouduttava pelaamaan samassa joukkueessa pidemmän ajanjakson ajan esimerkiksi koko kauden, eikä pelkästään yksittäisiä otteluita¹². Urheiluseuralla on oltava työnjohto-oikeus urheilijaan, jonka turvin se voi määrätä missä, milloin ja missä roolissa urheilija urheilee. Tämän johdosta urheileminen itsenäisenä ammatinharjoittajana ei ole joukkueurheilijalle yleensä mahdollista. Yksilöurheilijan toimenkuvaan ammatinharjoittaminen sopii selvästi paremmin.¹³

2.2. Työoikeuden pakottavuus

Monien suomalaisten joukkuelajien vakiosopimuksissa on sopimusehto, jolla pyritään määrittelemään sopimus muuksi kuin työsuhteeksi. Tällaiset sopimusehdot

¹¹ Tiitinen s. 214.

¹² Velvollisuus pelata pidempiä ajanjaksoja samassa joukkueessa saattaa syntyä myös lajiliiton sääntöjen nojalla. Säännöissä saatetaan määrittellä edellytykset, joiden vallitessa pelaaja voi siirtyä toiseen joukkueeseen. Siirrot saattavat esimerkiksi olla sallittuja vain osan kautta. Lajiliittojen säännöt saattavat myös kieltää pelaajan pelaamisen mikäli tämä tapahtuisi pelaajan ja toisen seuraan sopimuksen vastaisesti.

¹³ Urheilijan toimimisesta ammatinharjoittajana jäljempänä jaksossa 2.4.

ovat oikeudellisesti merkityksellisiä¹⁴. Työlainsäädäntö on työntekijän suojaksi säädettyä pakottavaa oikeutta, josta ei työntekijän vahingoksi voida poiketa osapuolten välisin sopimuksin. Sopimusta pidetään osapuolten tahdosta riippumatta työsopimuksena, mikäli sopimussuhde täyttää työsuhteen tunnusmerkit. Osapuolet eivät siten voi sopia siitä, ettei työlainsäädäntöä sovelleta. Myöskään osapuolten luokitusta kuvaavalle ilmaisulle – esimerkiksi otsikoinnille – ei lähtökohtaisesti voida antaa merkitystä. Osapuolten oma käsitys sopimussuhteen juridisesta luonteesta voidaan kuitenkin ottaa huomioon ratkaisuun vaikuttavana tosiseikkana.¹⁵

2.3. Työsuhteen tunnusmerkit

Työoikeudellisen ns. perussuhdeteorian ydinväitteen mukaan kaikkien työlakien soveltamisala on lähtökohtaisesti yhtenäinen ja määräytyy työsopimuslaissa mainittujen työsuhteen tunnusmerkkien perusteella. Muodostaakseen työsuhteen tarkasteltavan oikeussuhteen on täytettävä samanaikaisesti kaikki työsuhteen perustunnusmerkit. Tunnusmerkkien täytyessä sen osapuolia pidetään teorian mukaan työsuhteen osapuolina, eli työntekijänä ja työnantajana.¹⁶

Kun joukkueurheilussa urheilijoilla ei toiminnan luonteen johdosta ole yleensä mahdollisuutta toimia itsenäisenä ammatinharjoittajana, jää urheilijan ja urheiluseuran välisen oikeussuhteen määrittäväksi tekijäksi se, voidaanko urheilijan katsoa olevan työsuhteessa urheiluseuraan vai ei. Urheilijan ja urheiluseuran välinen oikeussuhde on työlainsäädännön kannalta työsuhde, mikäli työsopimuslain työsuhteen tunnusmerkit täyttyvät aivan kuten muunkinlaisen toiminnan osalta. Kun urheilija urheilee seurassa ilman työsuhdetta, on kyseessä yleensä harrastustoiminnan luonteisesta urheilemisesta. Harrasteurheilijan oikeussuhde urheiluseuraan on olennaisesti työsuhdetta löyhempi.¹⁷

Työsopimuslain 1 luvun 1 §:n mukaan työsopimus on sopimus, jolla työntekijä tai työntekijät sitoutuvat henkilökohtaisesti tekemään työtä työnantajan lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan. Sopimus on säännöksen mukaan työsopimus vaikka vastikkeesta ei ole sovittu, jos tosiseikoista käy ilmi, että työtä ei ole tarkoitettu tehtäväksi vastikkeetta.

Työsopimuslakiin 2001/55 on aiemmista laeista poiketen otettu säännös niistä oikeussuhteista ja toiminnasta, joihin työsopimuslaki ei tule sovellettavaksi. Työsopimuslain 1 luvun 2 §:n mukaan työsopimuslakia ei sovelleta julkisoikeudelliseen palvelussuhteeseen eikä julkisoikeudellisen palvelusvelvollisuuden täyttämiseen, tavanomaiseen harrastustoimintaan eikä sellaiseen työsuoritusta edellyttävään sopimukseen, josta säädetään erikseen lailla.

¹⁴ Esimerkiksi KKO 1995:145, jossa pelaajasopimuksessa oli yhtenä sopimusehtona sovittu, ettei sopimus ole työsopimus, mutta kun kaikki työsuhteen tunnusmerkit täyttyivät, katsottiin urheilijan urheilleen työsuhteessa.

¹⁵ Huttunen s. 54 ja Sarkko s. 27.

¹⁶ Perussuhdeteoriasta esim. Kairinen 1979 ss. 196.

¹⁷ Rauste s. 106.

Työsopimuslain soveltamisalan ulkopuolelle jäävässä harrastus- ja vapaaehtoistoiminnassa osapuolet eivät ole sitovassa sopimussuhteessa keskenään. Harrastustoiminnan luonteeseen kuuluu, että toimintaan osallistuva voi milloin tahansa – ilman pelkoa päätökseen liittyvistä haitallisista velvoiteoikeudellisista seuraamuksista – luopua harrastuksestaan. Harrastustoiminnassa vapaaehtoisuus säilyy myös varsinaisen työsuorituksen aikana.¹⁸

Työlainsäädännön soveltamista koskevien ongelmien yhteydessä oikeuskirjallisuudessa on painotettu kokonaisarvostuksen merkitystä. On katsottu, että työsuhteen tunnusmerkistö on hyvä työntekijän aseman kuvaus tilanteissa, joissa on selvää, että ao. henkilö täyttää asetetun tunnusmerkistön. Ongelmatilanteissa tunnusmerkistön arvo kuitenkin olennaisesti laskee.¹⁹ Elämä on niin monimuotoista, että ennalta käsin on mahdotonta määritellä tarkasti sen henkilöjoukon olennaisia piirteitä, jotka saattavat olla työoikeudellisen suojan tarpeessa²⁰.

Kokonaisarvostelussa työsuhteen tunnusmerkkejä ei voida nähdä erillisinä kokonaisuuksina, joiden summana on oikeussuhteen juridinen luokittelu. Eri tunnusmerkit liittyvät olennaisella tavalla toisiinsa ja toisaalta eri tunnusmerkkien täyttymisen arvostelussa relevanteiksi katsotut oikeustositteet eivät välttämättä ole relevantteja vain yhden tunnusmerkin kannalta. Ongelmakentän jäsentelemiseksi työsuhteen tunnusmerkkejä on kuitenkin ensiksi syytä tarkastella erikseen.

2.3.1. Työsopimus

Työsuhteen syntyminen edellyttää ensinnäkin urheilijan ja seuran välistä sopimusta. Työsopimuslain 1 luvun 3 §:n mukaan työsopimus voidaan tehdä suullisesti kirjallisesti tai sähköisesti. Työsuhde edellyttää aina osapuolten välistä sopimusta eli kummallakin osapuolella on oltava vapaaehtoinen sopimustahto. Esimerkiksi työn suorittajan yksipuolinen lupaus tehdä työtä toiselle ei luo osapuolten välille sopimussuhdetta. Myöskään vain omaan lukuun tehtävä työ ei voi olla sopimuksen kohteena.

Sopimuksen kohteena on aina oltava työnteko, eli urheilijan ja urheilujoukkueen välisessä sopimuksessa on sovittava siitä, että urheilija antaa työpanoksensa seuralle. Työpanoksen on myös tultava seuran hyväksi. Työsuhteisen urheilijan työpanoksen ytimen muodostaa yleensä urheileminen seuran hyväksi.

Työntekijän on lisäksi sitouduttava henkilökohtaisesti työntekoon. Jos sopimuksella ei aseteta kenellekään henkilökohtaista työntekovelvoitetta, vaan yhteisö ottaa vastattavakseen työtehtävän suorittamisen, kysymys ei ole työsuhteesta, ellei järjestelyyn ole ryhdytty lainsäädännön kiertämisen tarkoituksessa.²¹

Ongelmia saattaa aiheutua sopimuksen sisällöstä silloin, kun sopimusta ei ole tehty kirjallisesti. Harrastus- ja vapaa-ajantoimintaan kuuluu, että osapuolet eivät ole sitovassa

¹⁸ Huttunen s. 51.

¹⁹ Sarkko 1980 s. 28–30.

²⁰ Huttunen s. 47.

²¹ Tiitinen – Kröger s. 9–10.

sopimussuhteessa keskenään. Tällaisessa toiminnassa mukana oleva voi siten periaatteessa milloin tahansa luopua harrastuksestaan. Harrastuksessa vapaaehtoisuuden tulisi siten säilyä myös varsinaisen työsuorituksen ajan.²² Tässä kohden työsuhteen sopimustunnusmerkillä on selkeä yhteys työnantajan työnjohto- eli direktiovaltaan, joka on yksi työsopimuslain mukaisista työsuhteen tunnusmerkeistä. Sopimuksen olemassaololla saattaa olla myös yhteys vastiketunnusmerkkiin. Vastike saattaa nimenomaisen sopimuksen puuttuessa merkitä sellaista käyttäytymistä, joka muodostaa osapuolten välille konkludenttisen sopimuksen.²³

2.3.2. Työn teko

Työsuhteen tunnusmerkitön täyttymisen kannalta merkityksellistä on työn tekeminen. Laissa ei kuitenkaan määritellä mitä työn tekemisellä tarkoitetaan. Työn tekeminen on oikeuskirjallisuudessa määritelty inhimilliseksi käyttäytymiseksi, jolla on jonkinlaista taloudellista merkitystä ja joka ei ole lain tai hyvien tapojen vastaista.²⁴ Urheileminen on luonnollisesti inhimillistä käyttäytymistä. Sen ei yleensä voida katsoa olevan lain tai hyvien tapojen vastaista toimintaa. Joukkueurheilija saattaa kuitenkin esimerkiksi syyllistyä rikokseen toimiessaan väkivaltaisesti tunteenpurkauksen seurauksena. Se, että urheilija syyllistyy rikokseen tehdessään työtä, ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö tehtyyn työhön, eli urheilusuoritukseen sovellettaisi työlainsäädäntöä²⁵.

Joukkueurheilija on työsuhteessa velvoittautunut antamaan työpanoksensa seuran hyväksi. Seura saa hyväkseen kaikkien pelaajiensa työpanosten kokonaisuudesta koituvan taloudellisen edun pääsylipputulojen, mainostulojen yms. muodossa. Pelaajan voidaan siten katsoa tekevän työtä seuran hyväksi ja lukuun. Tätä ei millään tavoin muuta se, että pelaajan urheileminen on ainakin osittain samalla hänen harrastuksensa, koska olennaista tässä suhteessa on taloudellisten etujen siirtyminen varallisuuspiiristä toiseen.²⁶

Vaatus työnsä taloudellisesta merkityksestä on kriteeri, jonka johdosta urheilemisen luokittelu työoikeudellisessa mielessä työksi saattaisi joskus estyä. Toiminnan taloudellisen merkityksen vaatimusta on tarkasteltava ensisijaisesti seuran näkökulmasta. Ainakin pääsarjatasolla ottelut ovat yleensä maksullisia viihdetapahtumia, joiden seuraamisesta yleisö on valmis maksamaan pääsylippumaksun. Otteluita välitetään myös tiedotusvälineiden kautta laajalle katsojakunnalle. Yritykset käyttävät urheiluseurojen ja urheilijoiden saamaa julkisuutta hyväkseen markkinoidessaan tuotteitaan

²² Huttunen s. 51.

²³ Työsuhteen perustava sopimus saattaa samanaikaisesti täyttää myös jonkin muun sopimustyyppin tunnusmerkistön. Oikeussuhteeseen voidaan tällöin soveltaa sekä työlainsäädäntöä että muuta sopimustyyppiä koskevia säännöksiä. Normikollisiotilanteet on pyrittävä ratkaisemaan tapauskohtaisesti huomioiden työlainsäädännön yleensä pakottava luonne. Kairinen s. 189–191.

²⁴ Tiitinen – Kröger s. 8.

²⁵ Tiitinen – Kröger s. 9.

²⁶ Huttunen s. 77.

ja maksavat tästä vastikkeen seuralle. Pelaajien työpanoksella on siten ainakin pääsarjatasolla selvästi taloudellista merkitystä.²⁷ Tilanne saattaa olla toinen alemmilla tasoilla, jossa otteluihin ei myydä pääsylippuja ja seuran mahdolliset mainostulot kattavat vain osan toiminnan kuluista. Tällaisessa tapauksessa urheileminen saattaa tapahtua muutoin kuin työsopimuslain tarkoittamassa työsuhteessa. Toisaalta pelkästään se, että työn teettäjän tavoitteena ei ole taloudellisen tuloksen saavuttaminen, ei sulje pois työsopimuslain soveltamismahdollisuutta. Esimerkiksi yleishyödyllisessä yhteisössä tehtyä työtä voidaan pitää työsuhteisena, jos työsuhteen tunnusmerkit muutoin täyttyvät.

2.3.3. Vastike

Työsuhteen vastikkeellisuus on työsuhteen tunnusmerkeistä se, joka useimmiten erottaa työsuhteisen urheilemisen harrastusluonteisesta. Kyseessä on työsopimuslain mukaisesta työsuhteesta vain jos urheilijalle maksetaan palkkaa tai muuta vastiketta. Merkitystä ei ole sillä, onko urheilija urheilun sisäisen normiston tai kielenkäytön perusteella harrastaja tai ammattilainen.

Vastikkeen maksamisesta ei tarvitse olla sovittu nimenomaisesti, jotta vastiketunnusmerkki täyttyisi. Työsopimuslain 1 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan riittää kun tosiseikoista käy ilmi, että vastiketta on tarkoitettu maksettavaksi. Lain esitöiden mukaan riittää kun olosuhteista on pääteltävissä, että vastiketta on tarkoitettu maksettavaksi²⁸. Urheilun osalta vastikeolettamaan on suhtauduttava hyvin varauksellisesti, sillä silloin kun urheilemisesta maksettavasta vastikkeesta ei ole sovittu, lienee usein kysymys harrastusluonteisesta urheilemisestä, josta vastiketta ei ole tarkoitukseen maksaa. Toisinaan saattaa kuitenkin olla kyseessä niin sanottu vilttiketjun pelaaja, jolle on tarkoitus maksaa vastiketta, mutta vastike on työpanokseen nähden hyvin pieni. Tällaisessa tapauksessa vastiketunnusmerkin täytyminen voi olla ongelmallinen.

Vastikkeeksi voidaan katsoa mikä tahansa etu, jolla on taloudellista arvoa²⁹. Vastike voidaan maksaa myös tavaroina tai palveluina. Työsuhteen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta on merkityksetöntä, millä nimikkeellä vastike maksetaan. Jos korvaus on tosiasiallisesti vastiketta tehdystä työstä, ei ole merkitystä sillä, että korvausta kutsutaan esimerkiksi stipendiksi tai avustukseksi.

Pelaajille maksettavat palkkiot maksetaan pääsääntöisesti rahassa ja/tai selvästi taloudellista arvoa omaavien luontaisetujen muodossa. Korvausten laatu ei yleensä ole ongelmallinen pelaajan työsuorituksen vastikkeellisuusarvioinnin kannalta.³⁰

Vastikkeena ei yleensä pidetä esimerkiksi sellaista kulukorvausta, joka riittää kattamaan vain pelaamisesta aiheutuneen todelliset kustannukset kuten pelivälineiden han-

²⁷ Huttunen s. 49.

²⁸ HE 157/2000 vp s. 57–58.

²⁹ Tiitinen – Kröger s. 12.

³⁰ Huttunen s. 72.

kinnan ja matkakulut pelipaikkakunnalle. Oikeuskäytännössä työsuhteen konstituiivaksi vastikkeeksi on kuitenkin katsottu toisinaan myös hyvin pieniarvoisia muuna kuin rahan suoritetuista korvauksista. Työsuhteesta saatuna vastikkeena on pidetty muun muassa opinsaantitilaisuutta³¹, täyshoitoa³², sekä neljää purkkia hunajaa³³. Myös pelkkää ansionsaantimahdollisuutta³⁴ ja vastavuoroista työtä³⁵ on pidetty työsuhteesta maksettuna vastikkeena. Vakuutusosoikeus ei pitänyt rippikoululeirin ryhmänjohtajan saamaa 94 markan päiväkorkvausta työsuhteesta saatuna vastikkeena³⁶. Vakuutusosoikeus ei pitänyt vastikkeena myöskään pelkkää työnteon perusteella saatua ateriaa³⁷. Sen sijaan korkein oikeus piti invalidilasten ja -nuorten hoitolaitoksessa vapaaehtoisuuteen perustunutta työskentelyä työsuhteisena, kun työstä annettiin vastikkeena asuntoetu, ruokaa, vaatteita ja terveydenhoitoa sekä vähäisiä rahasuorituksia³⁸.

Edellisten ratkaisujen perusteella on pääteltävissä, että vastikkeen määrällä on merkitystä työsuhteen tunnusmerkkejä arvioitaessa. Ainakin vakuutusosoikeus näyttäisi ottaneen kannan, jonka mukaan työsuhteen muodostavan vastikkeen alarajaa arvioitaessa on verrattava toisiinsa vastiketta ja työn määrää sekä siihen käytettyä aikaa. Koska

³¹ KKO 1953 II 161 Autokoulun oppilas oli rahapalkatta seurannut korjaamon asentajien työskentelyä sekä näiden ohjauksen ja valvonnan alaisena harjoitteluoppina saamastaan vastikkeesta itsekin tehnyt korjaamossa kykynsä mukaisia töitä. Opinsaantitilaisuus autokoulussa katsottiin työsuhteessa saaduksi vastikkeeksi.

³² KKO 1962 II 66 A oli ollut lastensuojelulain nojalla huoltosopimuksin sijoitettuna B:n tilalle. Huoltosopimuksen päätyttyä B ja sosiaalilautakunta olivat sopineet, että A jäisi edelleen B:n täysihitoon, mutta ettei kunta enää suorittanut B:lle hoitomaksua, koska A pystyi jo työllään korvaamaan täysihitoonsa. Täyshoidon katsottiin olevan työnantajan työsuhteessa suorittama vastike.

³³ VAKO 31.3.1987 Dnro 290:87 Naapurinsa huopakattoa pikeämässä olleen henkilön katsottiin olleen työsuhteessa kun hän oli noin viiden tunnin työstä saanut palkaksi neljä hunajapurkkia, joiden arvon katsottiin olleen 15 markkaa kappale, eli palkkion arvo oli yhteensä 60 markkaa.

³⁴ KKO 1951 I 9 Yhdistys oli ottanut toimeen henkilön, jonka tehtävänä oli kuljettaa vuokrattavana pidettävää puimakonetta talosta taloon ja toimia samalla sen koneenkäyttäjänä. Se seikka, että sanotulle henkilölle ei tullut rahapalkkaa yhdistykseltä, vaan hän sai peria korvauksen koneenkäyttäjän työstään suoraan koneen vuokraajilta, ei estänyt pitämästä häntä yhdistyksen työntekijänä tapaturmavakuutuslain mielessä.

³⁵ KKO 1979 II 44 Maanviljelijät A ja B omistivat yhteisesti kenttäpyörösahan, jolla he yhdessä suorittivat sahaustyötä ulkopuolisille. He olivat myös sopineet toistensa puutavaran sahaamisesta vastavuoroisesti tehtävänä työnä. A sai tapaturmaisesti surmansa sahatessaan B:lle puutavaraa. Hänen katsottiin olleen TapVakL 1 §:ssä tarkoitettuna työsuhteessa B:hen. Ään.

³⁶ VAKO 14.5.1985/238:84 Opiskelija oli ollut rippikoululeirillä ryhmän johtajana ja siellä jalkapalloottelussa vahingoittunut. Hänelle oli leirin ajalta suoritettu kirkon yleisvirkaehtosopimuksen mukaista päivärahaa 94 mk/vrk, josta ruoan osuutena oli vähennetty 50 %. Opiskelijan ei katsottu tapaturman sattuessa olleen tapaturmavakuutuslain 1 §:ssä tarkoitettuna työsuhteessa rippikoululeirin järjestäneeseen seurakuntayhtymään. Tapaturmalautakunnan päätöstä ei muutettu. (Äänestys 3–2) I-jaosto.

³⁷ VAKO 17.3.1998/3849:97 X oli ollut Y:n omistaman sikalan korjaustyössä ja tässä työssä vahingoittunut. Y:n ilmoituksen mukaan työsuhteeseen oli ollut tilapäinen ja tarkoitus oli ollut tehdä työ valmiiksi muutamassa päivässä. Y:n mukaan palkkaa ei ollut maksettu, mutta X oli saanut syödäkseen. VakO katsoi, ettei pelkällä ateriadulla ole sellaista taloudellista arvoa, jota voitaisiin pitää TVL:n 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuna vastikkeena X:n suorittamasta työstä. Asiassa ei ollut esitetty selvitystä muunkaan vastikkeen suorittamisesta. X:n ei katsottu olleen tapaturman sattuessa ko. lainkohdan tarkoittamassa työsuhteessa. Tapaturmalautakunnan päätös kumottiin ja asia jätettiin vakuutusyhtiön antaman päätöksen varaan. Jaosto:II Äänestys: 4–1.

³⁸ KKO 1990:29.

vastikkeen määrää on ratkaisuissa ylipäättänsä pohdittu, on vastikkeen suuruudella oltava ratkaisun kannalta merkitystä.

Korkein oikeus on antanut muutaman urheilijoiden työsuhteita koskevan ratkaisun, joissa on pohdittu vastiketunnusmerkin täyttymistä. Ratkaisussa KKO 1995:145 korkein oikeus oli katsonut jääkiekon I divisioonassa pelanneen urheilijan urheilleen työsuhteessa, kun hän oli saanut kiinteänä kuukausipalkkiona 4.200 markkaa. Ratkaisussa KKO 1997:38 jääkiekon I divisioonassa kiekkoilleen urheilijan katsottiin olleen työsuhteessa ja vastikeperusteen täytyneen kun hänellä oli odotettavissa pelaamisesta palkkiota niin paljon, että vastikkeen katsottiin olleen työnteosta maksettua palkkaa eikä vain harrastustoiminnan tueksi annettua avustusta³⁹. Tapausten perusteella ei voida vetää kovin pitkälle meneviä päätelmiä urheilun työ- ja harrastusluonteisuuden välisestä rajasta, mutta ainakin ne asettavat jonkinlaisen ylärajan sille mitä ei voida enää pitää harrastusluonteisena urheilemisena.

Sopimuskauden ajan joukkueurheilijat ovat korostetun sidonnaisia joukkueeseen, koska ajankäytön suhteen ei yksilöllisiä joustoja voida sallia kuin aivan vähäisissä määrin. Voidaan siten hyvin perustellusti todeta, että kyseessä ei ole aivan vähäpätöinen sivutoiminta, joten taloudelliselta arvoltaan hyvin vähäinen korvaus ei voi olla todellista vastiketta työstä.⁴⁰

2.3.4. Työnjohto ja valvonta

Työsuhteen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää urheilijan toimimista urheiluseuran työnjohdon ja valvonnan alaisena. Urheiluseuralla on oltava direktio-oikeus urheilijaan, jotta heidän välisestä oikeussuhteesta muodostuisi työsuhde. Tämä ilmenee käytännössä siten, että urheilija on velvollinen noudattamaan urheiluseuran johdon työn sisältöä, suoritustapaa, -aikaa ja -paikkaa koskevia määräyksiä. Työnantajan direktiovallan on oikeuskirjallisuudessa katsottu jakautuvan ns. tunnusmerkistödirektioon ja tekniseen direktioon.⁴¹ Tunnusmerkistödirektion täytyessä työnantajalla on työsuhteen 3 luvun mukainen direktiovalta työntekijään.

Työnantajan johdon ja valvonnan alaisuus merkitsee työn suorittajan epäitsenäistä asemaa. Työsuhde edellyttää siten työn suorittajan alisteista asemaa. Oikeussuhteen osapuolet ovat työsuhteessa tämän tunnusmerkin ansiosta epätasa-arvoisessa asemassa. Työn johdolla ja valvonnalla tarkoitetaan työlainsäädännön soveltamisalaa koskevan säännöksen yhteydessä kaikkia niitä oikeustositseikkoja, jotka ovat relevantteja harkittaessa työn suorittajan itsenäisyyden astetta. Tällaisia oikeustositseikkoja on oikeuskäytännössä esiintynyt hyvin monenlaisia. Näille seikoille on tunnusomaista, että

³⁹ Pelaajasopimuksen mukaan yhdistys oli sitoutunut suorittamaan urheilijalle palkkiota ja kulujen korvausta seuraavasti: – pisterahaa sarjaottelulta 250 markkaa/sarjapiste, – liiganousubonusta 5.000 markkaa, – polttoainekorvausta 10 litraa 100 kilometriltä ottelu- ja harjoitusohjelman mukaisesti pelaajan oman auton käytöstä varusmiespalvelun ja harjoituspäivinä yksi ateria päivässä.

⁴⁰ Huttunen s. 74.

⁴¹ Tiitinen – Kröger s. 14–15.

mikään niistä ei yksinomaisesti määritä työn suorittajan työoikeudellista asemaa, vaan kussakin tapauksessa tunnusmerkin olemassa olo on suoritettava kokonaisharkintana. Direktiovallan tunnusmerkki erottaa yleensä itsenäisenä ammatinharjoittajana toimivan urheilijan työsuhteisesta.⁴²

Pelaajasopimuksen tehneiden pelaajien päävelvoitteena on ”pelaaminen ja harjoittelu joukkueen valmennusjohdon määräysten mukaisesti siinä joukkueessa, jonka seura osoittaa”. Pelaajan alisteisesta asemasta on siten nimenomainen määräys pelaajasopimuksessa.⁴³ Jotta urheilujoukkue voisi toimia joukkueena, on välttämätöntä, että joukkueenjohto voi määrätä mitä pelejä pelaajat pelaavat ja valmentaja voi määrätä milloin ja millä tavoin kukin pelaaja taktisesti pelaa. Näiden joukkueurheilun luonteenpiirteiden johdosta urheiluseuran direktiovalta urheilijoihin nähden on välttämätön ja tämä työsuhteen tunnusmerkki siten täyttyy ainakin silloin kun urheilu tapahtuu ansiotarkoituksessa.⁴⁴ Kun kyse on harrastustoiminnasta, urheilijalla on yleensä oikeus lopettaa urheilu ilman pelkoa siviilioikeudellisista sanktioista. Siten harrastustoiminnassa työnantajan direktiovallasta puuttuu olennaisia elementtejä, joten rajanvedossa työnantajan johto ja valvonta on myös sellainen tekijä, jolla harrastustoiminta erottuu työsuhteisesta.

2.4. Harrastusluonteinen urheileminen

Internet-tietosanakirja Wikipedian mukaan harrastus voi olla mitä tahansa vapaa-ajan toimintaa. Harrastuksia tehdään kiinnostuksen ja nautinnon takia, ei sen takia että niistä saisi rahallista palkkiota⁴⁵.

Kun työsuhteeseen työntekoon kuuluu selkeä ansiotarkoitus, harrastustoiminnan yhteydessä tehtävän työn tavoitteet liittyvät pikemminkin itse toimintaan ja sen päämääriin. Yleisesti voidaan todeta, että harrastuksenomaisessa työnteossa työtä tehdään yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi tai toiminnan piirissä olevien muiden henkilöiden auttamiseksi.⁴⁶

Tavanomainen harrastustoiminta on vuonna 2001 voimaan tulleen työsopimuslain myötä yksi laintasoisesti säädetyistä poikkeuksista työsopimuslain soveltamisalasta. Jo aikaisemman lain aikaan harrastustoiminta on oikeuskäytännössä jäänyt työsopimus-

⁴² Huttunen s. 61.

⁴³ Huttunen s. 77.

⁴⁴ Joukkueurheilija voi kuuluessaan maajoukkueeseen olla oman seuransa lisäksi työsuhteessa myös lajiliittoon. Pelaaja on valmennusleirien ja otteluturnausten aikana yleensä samalla tavoin joukkueen johdon ja valvonnan alaisena, kuin seurajoukkueessaankin. Työsuhteen tunnusmerkistö täyttyy useimmiten myös maajoukkueurheilijan ja lajiliiton välisessä suhteessa. Pienemmissä lajeissa työsuhteen tunnusmerkistö jää joskus täyttymättä kun pelaajille ei makseta vastiketta, ks. Rauste s. 111.

Pelaajan työsuhde voi myös olla muun kuin sen seuran kanssa, jossa hän pelaa. Näin on silloin, kun pelaaja on vuokralla toisessa seurassa.

⁴⁵ Ks. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Harrastus>.

⁴⁶ Tiitinen – Kröger s. 32.

lain soveltamisalan ulkopuolelle, koska kaikkien työsuhteen tunnusmerkkien ei ole katsottu täyttyneen. Uudella säännöksellä on pyritty selkeyttämään rajanvetoa työsuhteisen ja ei työsuhteisen toiminnan välillä⁴⁷.

Lain esitöiden (HE 157/2000 vp) mukaan tavanomaista harrastustoimintaa voi olla sellainen harrastustoiminta, jota tehdään muun muassa urheiluseuroissa sekä varhaisnuoriso- ja nuorisoyhdistyksissä. Harrastustoimintana työsopimuslain ulkopuolelle jää sellainen harrastustoiminta, jota ei tehdä ammattimaisesti eikä ansiotarkoituksessa. Myös urheiluseuran piirissä tapahtuva vapaaehtoinen lasten ja nuorten ohjaaminen jää samalla perusteella työsopimuslain soveltamisalan ulkopuolelle.

Lain esitöiden tarjoama apu käytännön ratkaisutilanteessa vedettäessä rajaa harrastusluonteisen ja työsuhteisen urheilemisen välille on varsin rajallinen. Arvio siitä, milloin kysymyksessä on työsopimuslain soveltamisalan ulkopuolelle jäävä harrastustoiminta, edellyttää aina työsuhteen tunnusmerkkien täyttymiseen kohdistuvaa kokonaisharkintaa. Harrastustoimintana aloitettu toiminta voi myös ajan kuluessa muuttua toiminnaksi, johon liittyy ansiotarkoitus. Työsuhteen tunnusmerkkien täytyessä ei työsuhteinen harrastustoiminta muuttuu työsopimuslain soveltamispiiriin kuuluvaksi työksi.⁴⁸

Edellä työsuhteen eri tunnusmerkkien tarkastelun yhteydessä on voitu havaita, että keskeisimmät ongelmat ovat liittyneet ennen kaikkea työn vastikkeellisuuteen⁴⁹. Harrastustoiminnassa työnteosta suoritettava vastike maksetaan usein joko pelkästään tai ainakin suurelta osin kulukorvauksina. Silloin kun kulukorvauksia maksetaan työn suorittajalle aiheutuneista todellisista kuluista, suurehkoakaan korvausta ei voitaisi pitää osoituksena harrastustoiminnan muuttumisesta työsuhteessa tapahtuvaksi työnteoksi. Jos vastike sen sijaan lainkiertämistarkoituksessa muutetaan nimikkeeltään kulukorvaukseksi, toimintaa pidetään työsuhteisena, jos muut työsuhteen tunnusmerkit täyttyvät.⁵⁰

Jaksossa 2.3.3. on käyty läpi sellaisia oikeustapauksia, joissa on pohdittu vastiketunnusmerkin täyttymistä. Olennaista tapauksissa on se, että ansiotyön ja harrastustoiminnan puitteissa suoritettujen työn välinen raja on hyvin alhaalla ja harrastustoiminta muuttuu ansiotyöksi ennen kaikkea maksettavan korvauksen suuruuden perusteella. Vastikkeen on oltava sellaisessa suhteessa urheilijan työpanokseen, että hänen voidaan katsoa toimineen ansiotarkoituksessa. Näin ollen vastikkeen suuruus on käytännössä muodostunut ratkaisevaksi epäitsenäisen ansiotyön ja harrastustoiminnan piirissä suoritettujen työn välisessä rajanvedossa.⁵¹

⁴⁷ Tiitinen – Kröger s. 31.

⁴⁸ Tiitinen – Kröger s. 32.

⁴⁹ Huttunen s. 68.

⁵⁰ HE 157/2000 vp.

⁵¹ Huttunen s. 66.

2.5. Urheilijan itsenäinen yrittäjyys ja ammatinharjoittaminen

Joukkueurheilulajien säännöille on yhteistä, että itse urheilusuoritus on useampien ihmisten henkilökohtaisten suoritusten kokonaisuus. Tämän vuoksi on käytännössä välttämätöntä, että valmennusjohto määrää tarkasti peli- tai harjoitustapahtuman paikan sekä alkamisajankohdan. Velvollisuutta noudattaa näitä ohjeita korostaa se, että pelaajasopimuksen talousliitteessä on usein sovittu mm. asiattomien poissaolojen ja myöhästymisien aiheuttamista taloudellisista seuraamuksista, eli sopimussakosta.⁵²

On täysin selvää, että silloin kun joukkueurheilija urheilee ansiotarkoituksessa, on hän velvollinen henkilökohtaisesti suorittamaan pelaajasopimuksen mukaiset velvollisuutensa eli varsinaisen urheilemisen ja harjoittelun sekä mm. esiintymisen PR-tilaisuuksissa. Mahdollinen pelaajapalkkioiden perustuminen kokonaisuudessaan suoritukseen, kulukorvausten sisältyminen palkkioiden kokonaissummaan sekä joidenkin varusteiden kustantaminen itse eivät voi asettaa pelaajaa niin itsenäiseen asemaan, ettei hänen voisi katsoa olevan johdon ja valvonnan alainen työlainsäädännön soveltamisalanormien merkityksessä.⁵³

Jos urheilija poikkeuksellisesti omistaa enemmistön siitä joukkueesta, jonka hyväksi hän urheilee, voi olla, että kysymys ei ole työsopimuslaisia tarkoitettusta työntoesta. Myös merkittävä osakeomistus tai vastaava määräysvalta saattaisivat asiallisesti merkitä sitä, että urheilija työskentelee omaan lukuun.⁵⁴ Tällainen tilanne lienee kuitenkin hyvin harvinainen. Joukkueurheilija ei pääsääntöisesti voi missään suhteessa omata sellaista määräysvaltaa seurassa, että työlainsäädäntöä ei tällä perusteella voitaisi soveltaa hänen ja seuraorganisaation välisessä suhteessa.⁵⁵ Siten voidaan väittää, että joukkueurheilijan oikeussuhteen määrittämisessä ongelmakenttä keskittyy rajanvetoon harrastusluontoisen ja työsuhteessa suoritettavan urheilun välillä.

Lähteet

Hallituksen esitys Eduskunnalle työsopimuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (*HE 157/2000 vp*).

Huttunen, Mikko: Joukkueurheilijan ja pelaajan välinen pelaajasopimussuhde: työsuhde vai muu sopimussuhde. Työoikeudellisen yhdistyksen vuosikirja. Helsinki 2004.

Kairinen, Martti: Työoikeus ja perussuhdeteoria. Lakimies 2/1998, s. 193–210.

Kunnari, Miikka: Määräaikaisen pelaajasopimuksen purkaminen – erityisesti jalkapalloilussa. Licensiaattityö. Lapin yliopisto 2007.

Rauste, Olli: Urheiluoikeus. Jyväskylä 1997.

Sarkko, Kaarlo: Työoikeus, yleinen osa. Helsinki 1980.

Tiitinen, Kari-Pekka: Urheilijan oikeussuhteista : kuvauksia ja mietteitä. Lakimies 2/1998, s. 211–221.

Tiitinen, Kari-Pekka – Kröger, Tarja: Työsopimusoikeus. Helsinki 2008.

⁵² Huttunen s. 77.

⁵³ Huttunen s. 80.

⁵⁴ Tiitinen – Kröger s. 11.

⁵⁵ Huttunen s. 81.